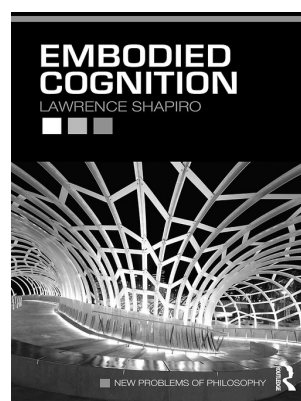

Krytyczna historia ucieleśnienia jako paradygmatu badawczego nauk o poznaniu

Recenzja *Embodied Cognition*

Autor: Lawrence Shapiro
Wydawnictwo: Routledge
Data wydania: 2011
Liczba stron: 233

Kevin Ryan,
Wydział Filozofii
Uniwersytet Villanova, USA
przekład: Tomasz Górny

Embodied Cognition Lawrence'a Shapiro jest ciekawą pracą, której autor koncentruje się na kwestiach ciała, ucieleśnienia oraz środowiska w kognitywistyce, filozofii i psychologii. Jak sugeruje tytuł, książka Shapiro oferuje nam wgląd w szeroko rozumiany i ciągle rozwijający się paradygmat badawczy znany jako poznanie ucieleśnione. W tym specyficznym paradygmacie ciało i środowisko znajdują się na pierwszym planie, zarówno w dociekaniach teoretycznych, jak i empirycznych badaniach nad poznaniem i umysłem. Odbiorcami tego specyficznego tekstu, będącego kombinacją zdyscyplinowanej pracy naukowej oraz luźnej prozy, bogatego w rozbudowane przykłady, mogą być zarówno naukowcy, jak i zwykli czytelnicy. Książka będzie też użyteczna na dowolnym kursie zawierającym elementy filozofii umysłu lub kognitywistyki.

Jednym ze sposobów podejścia do tego, co zaprezentował Shapiro, jest spojrzenie na ów tekst w dwóch częściach. Pierwsza część, czyli pierwsze trzy rozdziały, jest podstawą dla ciężkiej pracy teoretycznej, wykonanej w części drugiej. Jest to tak naprawdę połączenie kilku pytań uzasadniających tę książkę – będących jednocześnie tym, co Shapiro nazywa meta-tematem – prezentowanych przez niego w taki sposób: Czy przedmiot poznania ucieleśnionego i klasycznej kognitywistyki po-

krywają się? Jeśli tak, to jak należy traktować poznanie ucieleśnione, będące kontynuacją dotychczasowych badań; czy jest to rozwinięcie kognitywistyki w sposób z nią harmonizujący, czy raczej część druzgoczącej krytyki, w ramach której wyłania się alternatywny paradygmat badawczy?

W celu przybliżenia odpowiedzi na zadany meta-temat, w pierwszej części *Embodied Cognition* zaprezentowany zostaje przegląd klasycznej kognitywistyki, wyjaśniający jej podstawy teoretyczne i metodologiczne. Znajdziemy tam również przykłady standardowych eksperymentów z zakresu kognitywistyki (Dawson 1998). Ponadto część pierwsza zawiera omówienie niektórych prekursorskich koncepcji w ramach paradygmatu poznania ucieleśnionego (takich jak szczegółowy i wnikliwy przegląd psychologii ekologicznej Gibsona oraz koneksjonizmu), a także przegląd różnych sposobów definiowania ucieleśnienia, zaprezentowanych w poświęconej temu tematowi literaturze naukowej (Rowlands 1995; Clark 1997). Część pierwsza będzie najbardziej przydatna dla osób, które chcą zdobyć orientację teoretyczną w kognitywistyce oraz w dziedzinie poznania ucieleśnionego. Jednakże rozdział trzeci z tej części okaże się przydatny nawet dla tych, którzy już zdobyli jakąś wiedzę z zakresu kognitywistyki, koneksjonizmu czy psychologii ekologicznej. Znajduje się tam bowiem nie tylko solidny przegląd różnic, jakie można znaleźć w pracach poświęconych poznaniu ucieleśnionemu, ale – co więcej – stanowi on najważniejszy wstęp do drugiej części książki.

W części drugiej Shapiro przechodzi od ogólnego przeglądu, do bardziej rygorystycznego porządkowania terminów oraz porównania podejścia poznania ucieleśnionego z podejściem klasycznej kognitywistyki. Autor skupia się w tej części na rozstrzygnięciu kilku głównych zagadnień z tych dziedzin. Ta część jest również zdecydowanie dłuższa od pierwszej, bo stanowi około dwóch trzecich objętości książki. Shapiro naświetla tutaj trzy hipotezy, które wcześniej zostały przedstawione pokrótce w uwagach wstępnych. Ponadto, po szczegółowym opracowaniu każdej z nich – ukazaniu zarówno ich mocnych jak i słabych stron, a także kilku ich rozwinięć oraz metodologii badawczych (np. dynamicznej teorii systemów) - Shapiro podsumowuje *Embodied Cognition*, odnosząc się zarówno do całego pola badawczego, meta-tematu, jak i tematów szczegółowych, które podjął.

Trzy zagadnienia-hipotezy: Konceptualizacja, Zastąpienie oraz Konstytuowanie wiążą się z trzema szerokimi dziedzinami badań w ramach poznania ucieleśnionego (odpowiednio rozdziały: cztery, pięć, sześć). Niektóre z ważnych sporów i niuansów, dotyczących tych tematów, streszczone są poniżej:

1) Hipoteza Konceptualizacji dotyczy relacji między ciałem organizmu a pojęciami, które organizm nabywa (Lakoff i Johnson 1999; Glenberg i Robertson 2000). Na przykład częstym problemem, przed jakim staje klasyczna kognitywistyka, jest problem symboliczności znaczeń: jak to się dzieje, że dany symbol w sposób arbitralny posiada takie a nie inne znaczenie? Mówiąc bardziej ogólnie: w jaki sposób zdanie w języku nabiera znaczenia? Zgodnie z hipotezą Konceptualizacji, nawet

najbardziej abstrakcyjne pojęcia są zakorzenione we właściwości naszych ciał oraz ich interakcjach z otoczeniem. Inne zagadnienia związane z hipotezą Konceptualizacji obejmują relację między przestrzennością a językiem oraz relację między ucieleśnieniem a metaforą.

2) Zgodnie z hipotezą Zastąpienia istnieje konflikt między klasyczną kognitywistyką a podejściami ucieleśnionymi, których paradygmat miałby zastąpić tę pierwszą (Brooks 1991; Van Gelder 1998). Na ogół ci, którzy głoszą potrzebę zastąpienia postulują istnienie głębokich i nieusuwalnych wad w podejściu klasycznej kognitywistyki. Te wady na ogół dotyczą założenia, że poznanie ma charakter reprezentacyjny i obliczeniowy. Jednocześnie szeroki zakres krytyki z perspektywy hipotezy Zastąpienia pozostawia pole do dyskusji. Na przykład czy jest tak, że stany poznawcze nigdy nie zawierają żadnej reprezentacji lub nigdy nie mają charakteru obliczeniowego? Głównym punktem spornym na tym polu badawczym jest zasięg hipotezy Zastąpienia. Jeśli uznamy konfliktowość podejść ucieleśnionych z wyżej wymienionymi założeniami klasycznej kognitywistyki, zasadniczy spór można wyrazić w następujący sposób: czy podejście ucieleśnione powinno w całości zastąpić klasyczną kognitywistykę, czy raczej, jeżeli to możliwe, trzeba wprowadzić do poznania ucieleśnionego niektóre elementy z klasycznej kognitywistyki.

3) Hipoteza Konstytucji dotyczy pytania o charakterze ontologicznym: czym jest stan poznawczy i gdzie ten stan się realizuje? Zwolennicy hipotezy Konstytucji przypisują szczególną rolę ciału, a dokładnie jego nie-neuronalnemu aspektowi, który ma odgrywać ważną rolę w inicjowaniu i konstytuowaniu stanu poznawczego, w przeciwieństwie do tych, którzy kwestionują nawet rzadki i przypadkowy udział ciała w konstytuowaniu stanów poznawczych. Na temat tego, jak interpretować to pytanie ontologiczne, odbywała się poważna debata (Wilson 1994, Clark i Chalmers 1998; Adams i Aizawa 2008). Jedni, tak jak Clark i Chalmers (1998), twierdzili, że ciało i otoczenie konstytuują stany poznawcze, inni natomiast, jak Adams i Aizawa (2008), głosili, że to twierdzenie jest zbyt mocne i posuwa się za daleko, sugeruje bowiem, że umysł w dziwny sposób "przecieka" do ciała i świata. Krytyka, którą podjęli Adams i Aizawa nazywana jest *przesądem o sprzężonej konstytucji*, który to ma polegać na prostym przyjęciu bądź odrzuceniu hipotezy Konstytucji.

Jeśli, zamiast skupiać się wyłącznie na poznaniu ucieleśnionym, spojrzymy na tak zwane paradygmaty 4E – ucieleśnienia, rozszerzenia, enakcji i osadzenia [ang. *embodied, extended, enactive, embedded* – przyp. tłum.] – przekonamy się, że tematy, które podejmuje Shapiro, wskazują na fundamentalne kwestie sporne wokół poznania we wszystkich z tych paradygmatów. Jak zauważyli inni badacze, chociaż paradygmat 4E pierwotnie był przedstawiany jako "pakiet" spójnych koncepcji, to nie należy bezkrytycznie przyjmować, że muszą one być traktowane jak jednorodna całość. Rozważania Shapiro, dotyczące poznania ucieleśnionego i kla-

sycznej kognitywistyki, mogą być użyteczne jako narzędzie analityczne służące uporządkowaniu aktualnie powstających kwestii spornych między różnymi paradygmatami 4E.

Niezależnie od tego, co zostało powiedziane w poprzednim akapicie, jest jedna ważna rzecz, o której należy pamiętać, stosując terminologię Shapiro do ogólniejszej terminologii 4E. Ponieważ wszystkie paradygmaty 4E są ciągle rozwijane i przeformułowywane, trudno jest jednoznacznie określić, co dokładnie zawiera się w każdej z tych dziedzin, a ponadto może być nawet tak, że któreś z tych czterech paradygmatów są większym stopniu sprzeczne z innymi paradygmatami 4E niż z klasyczną kognitywistyką. Tak więc, jeśli używamy terminologii, która nie jest na tyle ustrukturyzowana, aby móc być wewnętrznie sprzeczną – tak jak to zresztą jest w przypadku terminologii Shapiro, gdzie trzy różne paradygmaty nie posiadają wyraźnie oddzielonych, istniejących bądź potencjalnych, pytań badawczych, tak by tylko jeden z paradygmatów zajmował się daną kwestią – popadamy w duże trudności dotyczące statusu poszczególnych paradygmatów. Niemniej jednak, pamiętając o tym ograniczeniu, praca Shapiro wyróżnia się zarówno jako ważny etap na drodze do uzyskiwaniu większej jasności w zakresie poznania ucieleśnionego, jak również dostarcza nam solidnej terminologii, na której możemy się opierać. Shapiro sam twierdzi, że jego terminologia jest taką, którą można w przyszłości aktualizować w oparciu o nowe odkrycia i prace teoretyczne.

Krótko mówiąc: każdy, kto jest zainteresowany uzyskaniem orientacji na polu rozwijającej się dziedziny poznania ucieleśnionego, oraz każdy, kto chce wzbogacić swoją wiedzę na ten temat, tudzież na temat kognitywistyki, psychologii, czy filozofii, z pewnością powinien sięgnąć po książkę *Embodied Cognition*.

Bibliografia

- Adams, F. i Aizawa, K. 2008. *The Bounds of Cognition*. Malden: Blackwell Publishing.
- Brooks, R. 1991. Intelligence Without Representation. *Artificial Intelligence*, 47: 139-59.
- Clark, A. 1997. *Being There: Putting Brain, Body, and World Together Again*. Cambridge: MIT Press.
- Clark, A. i Chalmers, D. 1998. The Extended Mind. *Analysis*, 58: 7-19.
- Dawson, M. 1998. *Understanding Cognitive Science*. Malden: Blackwell Publishers, Inc.
- Glenberg, A. i Robertson, D. 2000. Symbol Grounding and Meaning: A Comparison of High-Dimensional and Embodied Theories of Meaning. *Journal of Memory and Language* 43: 379-401.
- Lakoff, G. i Johnson, M. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenges to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Rowlands, M. 1995. Against Methodological Solipsism: The Ecological Approach. *Philosophical Psychology* 8: 5-24.
- Van Gelder, T. 1998. The Dynamical Hypothesis in Cognitive Science. *Behavioral and Brain Sciences* 21: 615-65.